

פיקוח נפש של גוי

תיקונים אחדים להצגת עמדתו של הרא"ש רוזנטל
במאמרו של הרב ד"ר בנימין לאו (אקדמות יג)

אברהם רוזנטל

בחוכרת הקודמת של **אקדמות** התפרסם מאמרו של הרב ד"ר בנימין לאו שבו הציג את עמדת אבא מארי הרא"ש רוזנטל ז"ל בעניין פיקוח נפש של גוי, על סמך טיוטות מאמר שהחליט א"מ ז"ל בשעתו, לגנוז. מאמרו של הרב לאו נמסר לדפוס קודם שנשלח לעיונו לפיכך לא נכללו בו התיקונים ששלחתי אליו ולצער כל הנוגעים בדבר יצא מתחת ידינו דבר שאינו מתוקן. כדי למעט את התקלה אני מפרסם כאן את ההערות ומבקש את קוראי **אקדמות** לצרף ולזקק כל תיקון במקומו.

לעמ' 12

להבהרת דברי א"מ ז"ל בציטוט שבפתיחת סעיף ב' ראוי לצטט את דברי הרב אונטרמן בפורים, הנזכרים שם.

לעמ' 13, הערה 21

א"מ ז"ל הדגיש כמה פעמים את המיוחד בדברי בעל החתם סופר (שלא נודעו כנראה לבעל משנה ברורה) שראה, לראשונה בין הפוסקים, "דנשתנה העניין עתה" ויש חשש לסכנה חדשה, "מעין סכנת הכלל", בעצם ההימנעות מריפוי גויים "בימינו", "דאיכא למיחש לסכנתא = שאנחנו דרים ביניהם" וכו'.

לעמ' 15

סוף פסקה ראשונה אחרי "בכלל פיקוח נפש של ישראל" – יש להוסיף: כלומר חילול שבת בשל פיקוח נפש של גוי מותר מעתה, מחשש לפיקוח נפש של ישראל.

שם, פסקה שלישית בציטוט

בשורה הרביעית אחרי "חיים בלענו" – יש להוסיף ולצטט מדבריו של א"מ ז"ל:

הכלל היהודי זכה למשהו של זכויות אזרחיות... "תערוכות ישראל וגויים", המיוחדות ל"ימינו", שעונות... על... שויון לכל אדם בלא כל הפליה משום דתו. כלשונו של [הקיסר] יוסף השני עצמו: "שום אדם לא יהא צפוי עוד ללחצים בשל אמונתו"

...סירובו של רופא יהודי ירא שמים לטפל בחוליו הגויים משום קדושת השבת... יש בו כפירה בעקרונות אלה. טיעונו... "דידן דמנטרי" וכו' מגלה שבעיני היהודים "השבת ביוקר"... ומשום כך "דמו של עו"כ קל". בתוך החברה החדשה, האמנסיפטורית - שתחיקתה מושתתת על עקרונות ההומניות והציביליסיציה - מוכרח גילוי זה "להוסיף שנאה ותחרות" ... ותחזיר את... "תערובות ישראל וגויים"... לאותה צורה שהיתה להן בימי הביניים... זה יראה בעיני בעל חת"ס "כעין סכנת הכלל"... דוקא משום וכו'. (הביטוי "טולרנץ פטנט" פירושו הצהרת הסובלנות).

לעמ' 18

שורה ראשונה: "האמת היא שפוסקי ההלכה רובם ככולם, אינם פותחים את ההלכה לשאלות אתיות, כפי שמייחל הרא"ש רוזנטל" - אין א"מ ז"ל "מייחל לפתוח את ההלכה לשאלות אתיות". השאלות האתיות אינן אצל המתחשבים במוסר, וההלכה קיימת אצל המתחשבים בה. לעתים רחוקות נוצר קונפליקט, לעתים רחוקות עוד יותר הקונפליקט הוא אקוטי: שאלה של להיות או לחדול מלהיות מוסרי או נאמן להלכה. במקרה קיצוני כזה "מייחל" א"מ ז"ל לפתרון יצירתי שיאפשר לקיים את שניהם. אך הפתרון צריך שיהיה אותנטי ומשכנע, בעל רמה מקצועית גבוהה, שבדרך כלל אין מוצאים אותה בין חכמי האתיקה. ולפיכך חפשו אצל חכמי ההלכה, ומשמצא את הפתרון הנדיר הזה, שמח.

ואשר לתחילת שורה זו: "האמת היא" - במקרה זה להפך. כדברי ר"ב לאו (להלן עמ' 22-23) גם הרב אונטרמן פתח את בירור השאלה הנידונה (היחס אל הגוי) 'בדיונים ערכיים מהותיים על ערך חיי האדם' (לשונו של ר"ב לאו כאן, שאותם הוא מכנה, להלן עמ' 22, 'נקודת מוצא הומניסטית') וכוונתו מן הסתם לדברי הרב אונטרמן בסעיף ב+ג של מאמרו. וכמוהו כותבים רבים, כפי שציין ר"ב לאו בעמ' 23.

ולעומת זאת - ועיקר - "המבקש לקבוע את עמדתו" האגדית של מישהו "כתשתית לפסיקה הלכתית" (עמ' 23) אינו מבין טיבם של אגדה, הלכה והספרות התלמודית בכלל. ודאי שר"ב לאו אינו מתכוון לתלות בוקי סריקי זה בא"מ ז"ל.

לעמ' 20

ד"ה "מסקנה...חובת התענית" - יש להוסיף: כיוון שזו, במקרה זה, תלויה ב"שינוי" וכו'.

לעמ' 21

במסקנתו הפך ר"ב לאו לעמדה כללית, את תגובתו המיוחדת של א"מ ז"ל לנושא ספציפי ומצומצם: פיקוח נפש של גוי. כך מפורש גם בפסקאות שציטט ר"ב לאו מדבריו: "באותו עניין" דווקא (בציטוט הראשון) או דווקא "כאן", "בעניין זה" (בציטוט השני). פשיטא שלא בכל שאלה הלכתית מדובר ויש לנסח את העמדה בהתאם.

לעמ' 22, בפסקה השנייה

כאן צריך לתקן: ...רוזנטל מבטא את עמדתו ביחס לשיטה הפונדמנטליסטית המאמצת את הכתוב בספרי ההלכה הרוגליים ונצמדת ללשונם כלתורת משה (גם כשמחבריהם מכריזים שלא לכך נתכוונו בחיבורם ולא על-פיו יש לפסוק).

ובהמשך צריך להיות: הוא רואה 'שוביניזם' וכו' בשיטה הפונדמנטליסטית דווקא בעניין זה של היחס לגוי.

[סמי מכאן: "את תחושתו" וכו' שבפתיחת הפסקא. אף אין א"מ ז"ל מתיחס כאן ל'ספרי ההלכה הרוגליים' עצמם. ואין פירוש הביטוי: המרכזיים, אלא - על פי דברי ר' יוסי (ירושלמי שבת, פרק א הלכה ד) - אלו ספרים סוכמים, מורי דרך לחובבי תורה והוראה, נוחים לשימוש ושינון יום יומי ועל פיהם רגילים לנהוג. ואילו הפוסק המקצועי נזקק, בשאלות שמתעוררות בפניו, לחזור ולעיין ולברר במקורות ובדיונים שספרי הפסק הרוגליים מבוססים עליהם ומראים מקומם. ולבסוף: אין כמובן ליחס לא"מ ז"ל את "האבחנה האונטולוגית"].

גם בסופה של פסקה זו צריך לתקן: והוא מחלק בין יהודים שנחשפו, סברו ואף קבלו עקרונות מן התרבות הכללית, לבין יהודים האדוקים ודבקים רק בספרי הפסק הרוגליים בלא לעיין במקורותיהם מחד גיסא ובלא להתעדכן בהתפתחות האותנטית שחלה לאחריהם מאידך גיסא.

[דומני שבציטוט "בני אור ובני חושך" שם ר"ב לאו בפי א"מ ז"ל מונחים שאינם שלו. ודאי שאין ליחס לו את הביטוי "יהודים שנשארו שבויים בכבלי המסורת הקדומה" – אין כל רע במסורת הקדומה, לדעת א"מ ז"ל].

לעמ' 29 בסוף הע' 54

ראוי להוסיף: אף-על-פי שהרב הנזכר עצמו הורה, במקום אחר (שציינ לו ר"ב לאו בהע' 24), לחלל שבת כדי להציל חיי מומרים-לחלל-שבת בפרהסיא בדיוק מן טעמי "המציאות המשתנה".

לעמ' 30, בתחילת פסקה שנייה

צריך לתקן: החידוש שבדברי הרא"ש רוזנטל – החוקר, המודע להשפעתה של ההווה התרבותית על ההלכה - הוא הניסיון לשלב את עולמו של בן התרבות, המשכיל, המעריך את חיוניות החופש, המידע והדעת, והיחס האנושי אל כל אדם, עם עולמו של איש ההלכה וכו'.

שם, פסקה שלישית

אי אפשר לקיים את המלים "אינה מוותרת על חידוש בהיעדר אסמכתא".

[דומני שאין זו מדיניות הפסיקה המקובלת, ובוודאי אינה מדיניות הפסיקה שממליץ עליה א"מ ז"ל. הרב לאו הציג את טיפולו של א"מ ז"ל בשתי סוגיות הלכתיות, אחת מן התחום שבין אדם

לחברו (גוי) ואחת מן התחום שבין אדם למקום (תעניות). בשתי הסוגיות יוצא א"מ ז"ל לערער על האדיקות הפונדמנטליסטית, תוך עיון באסמכתאות ובירורן, כשהוא נאמן לדרישות הפסיקה ההלכתית. אך מעבר לזה - בתחום שבין אדם למקום, הוא מורה באצבע מאשימה על שקר שאנו עושים בנפשנו בכואנו להתחטא לפני הקב"ה: במקום להודות לו - ובו - על שסוף סוף היטיב עמנו וגאל אותנו מעבדות לחירות, על שקיים הבטחתו דווקא בנו, בדור שלנו, מכל הדורות שקדמו לנו, במקום זאת אנו ממשיכים להיצמד לגינוני גולה של אותם הדורות ומטיחים בקב"ה אותם תחנונים - מצוות אנשים קטנים מלומדה - כאילו מאומה לא קרה ועדיין אנחנו בגולה. וכאילו לא קיבלנו ממנו דבר אנו נוהגים כפיות טובה וכפירה ביד הגדולה שזכינו לחזות בה כמו-עינינו: לא עוד "כאילו יצאנו", אלא ממש יצאנו מעבדות לחירות. ותן דעתך: אמנם הוא מורה באצבע, אך אינו מורה הלכה למעשה. הוראה צריכה כאן בית-דין והוא מזהיר את הרוצים ליטול כאן את השם, לדעת מניינם ובניינם ולהתחשב בסכנות הפלגנות.

ובתחום שבין אדם לחברו, מתוך אמונתו ושכנועו העמוק בערך חיי כל אדם הוא מסכים בכל לב להוראתם של זקנים, שפיקוח נפש של כל אדם, אפילו של גוי, דוחה אפילו איסורי דאורייתא. הוא מברך בראש ובראשונה על חידושו ההלכתי של בעל חתם סופר, שבניגוד לפוסקים שקדמו לו – ואף לכמה שבאו אחריו - ראה בעצם הסירוב לרפא גוי בשבת מעין סכנה לחיי כלל היהודים, שזה עתה זכו שגם חייהם יוכרו כבעלי ערך. כשאר האדם הם זכאים מעתה לחופש ולשאר הזכויות הנובעות מן ההשקפה החברתית שנתחדשה בימיו ובאה לעולם המודרני: האמנסיפציה. אבל השקפה זו דורשת הדדיות ובעל חתם סופר מצא ב"כעין סכנת הכלל" דרך הלכתית לגיטימית ואותנטית להיענות לדרישה זו בחיוב. ועוד הוסיף א"מ ז"ל ובירך גם את הרב אונטרמן על שהצטרף לבסוף להוראתו זו של בעל חתם סופר. בהוראת בעל חתם סופר מצא א"מ ז"ל את מבוקשו: לאחוז בדקדקנות – ולא להרפות - בהלכה, "במדיניות הפסיקה המקובלת" מחד גיסא, ומאידך גיסא להתחשב באגדה היינו בהשקפה המתחדשת, המטיפה ל"דרכי שלום" עם כל אדם. השקפה מעין זו ביטא כבר רמב"ן בהלכה למעשה שעשה, ושכמותה הציע בן עזאי בדרשתו: "זה ספר תולדות אדם" זה כלל גדול יותר משל רבו, ר' עקיבה. הכלל המפורסם שהציג ר' עקיבה: כלל גדול בתורה "ואהבת לרעך כמוך" - פורש זה מכבר ע"י הלל בסיפור הידוע שהסתיים: "דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא התורה כולה ואידך פירושה הוא, זיל גמור". ואילו לדעת בן עזאי "זה ספר תולדות אדם" מחייב: דעלך סני לכל אדם לא תעביד - ולא רק לרעך. שכן לשיטתו כל תולדות אדם נבראו בצלם אלוהים וכל עוד לא איבדו צלם אנוש - נשמר בהם, בכולם, נר ה' נשמת אדם, וצלם אלוהים שוכן בקרבם].

לסיום אציין שבנושא העקרוני דן א"מ ז"ל במאמרו 'מסורת הלכה וחידושי הלכות במשנת חכמים', **תרביץ**, סג (תשנ"ד), עמ' 321 ואילך.